

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
дисертації Варнавської Кароліни Андріївни
«Міжнародно-правове регулювання статусу правозахисників», яка
подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 29 Міжнародні відносини
за спеціальністю 293 Міжнародне право

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації і виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи. У процесі роботи над дисертаційним дослідженням аспірантка Варнавська Кароліна Андріївна дотримувалася індивідуального плану наукової роботи та успішно виконала індивідуальний навчальний план, показала себе як сумлінний виконавець. За час навчання в аспірантурі Варнавська К.А. оволоділа такими компетентностями: виявляти глибокі й системні теоретичні та емпіричні знання з міжнародного права прав людини; поглиблене розуміння міжнародно-правових питань, міжнародної системи, юридичної теорії та практики (у т.ч. глибоке знання наукової літератури за профілем); кваліфіковано здійснювати наукові дослідження у сфері міжнародного права і міжнародних відносин; здійснювати наукові дослідження проблем міжнародних відносин, визначати наукові проблеми, не розроблені або недостатньо розроблені у відповідних наукових дослідженнях; готувати наукові тексти про проміжні та кінцеві результати досліджень, готувати та здійснювати публічну апробацію результатів досліджень.

2. Обґрутування вибору теми дослідження. Захист і заохочення основоположних прав і свобод людини, гарантованих універсальними та регіональними актами в галузі прав людини (Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. тощо), є одним із першочергових завдань міжнародної спільноти. Основна відповідальність за дотримання, захист і реалізацію таких прав покладено на держави, оскільки саме вони ратифікують міжнародні угоди з прав людини, створюють відповідні механізми в галузі забезпечення прав людини. Однак, з огляду на ту обставину, що врегулювання цього питання має складний і різноманітний характер, слід зазначити, що важливу роль у забезпеченні дотримання прав людини відіграють особи, які здійснюють правозахисну діяльність як на професійній, так і на добровільній основі.

Діяльність правозахисників необхідна для просування прав людини, демократії та верховенства права. Правозахисники відіграють центральну роль у забезпеченні відповідності державної політики правам людини та підзвітності влади. Правозахисники також відіграють важливу роль у захисті жертв порушень прав людини та забезпеченні їхнього доступу до відшкодування збитків і засобів правового захисту на національному та на міжнародному рівнях. Разом з тим слід констатувати, що особи та організації,

які займаються заохоченням і захистом прав і свобод людини, через участь у такій діяльності часто піддаються погрозам і переслідуванням та опиняються в небезпечному становищі, зокрема, внаслідок обмеження свободи асоціацій, свободи вираження поглядів або права на проведення мирних зібрань чи внаслідок зловживання під час відправлення цивільного або кримінального судочинства. Багато з цих осіб за свою правомірну діяльність розплачуються життям у прямому сенсі, про що свідчать дані ЮНЕСКО, яка зазначає, що у період з 2006 по 2020 рік понад 1200 журналістів були вбиті за свою роботу, при цьому, за даними ЮНЕСКО, майже 9 з 10 випадків цих вбивств залишилися нерозкритими в судовому порядку. На міжнародному універсальному і регіональному рівнях відсутній загальнообов'язковий акт, який регулює статус таких осіб, деталізує їхні права та обов'язки і визначає, яка категорія осіб належить до правозахисників. Декларація про правозахисників, прийнята резолюцією A/RES/53/144 Генеральної Асамблей ООН у 1998 році, має декларативний характер та лише підтверджує право кожного, індивідуально або спільно з іншими, заохочувати та захищати права людини й основоположні свободи на національному та міжнародному рівнях. Крім того, з огляду на те, що деякі групи правозахисників піддаються підвищенню ризику, зважаючи на особливий характер роботи чи географічний регіон її здійснення, виникає необхідність урегулювання їхнього правового статусу на міжнародному універсальному і регіональному рівнях.

Мета дисертаційного дослідження полягає в наданні характеристики міжнародних договорів універсального, регіонального і субрегіонального характеру, правових актів, прийнятих у межах міжнародних міжурядових організацій на предмет закріплення положень, що визначають правовий статус осіб, які здійснюють правозахисну діяльність та міжнародного інституційного механізму захисту правозахисників.

Для досягнення вказаної мети поставлено такі **завдання**:

- розкрити особливості становлення та розвитку правового статусу правозахисників;
- визначити категорії осіб, що відносяться до правозахисників відповідно до положень міжнародно-правових актів;
- надати міжнародно-правову характеристику основним об'єктам захисту прав людини правозахисників та зосередити увагу на їх особливостях;
- виокремити основні загрози та обмеження в діяльності правозахисників та висвітлити їх на практичних прикладах;
- приділити увагу правовому становищу жінок-правозахисниць;
- розкрити особливості міжнародного універсального і регіонального інституційних механізмів захисту правозахисників;
- акцентувати увагу на значенні спеціалізованих неурядових організацій у захисті правозахисників.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері реалізації права на захист та визначення статусу осіб, які здійснюють правозахисну діяльність.

Предметом дослідження є міжнародно-правове регулювання статусу правозахисників.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнотеоретичних і спеціальних методів наукового пізнання. Так, аналіз міжнародно-правового підґрунтя (міжнародні угоди, резолюції і рекомендації міжнародних міжурядових організацій, рішення міжнародних договірних, інституційних органів універсального і регіонального характеру) здійснювався за допомогою формально-логічного методу. Цей метод також було використано для виявлення прогалин і суперечностей у міжнародних актах у досліджуваній сфері, для вироблення пропозицій щодо їхнього удосконалення. Порівняльно-правовий метод застосовувався для з'ясування положень міжнародних універсальних і регіональних актів, що регламентують правила поводження з правозахисниками при виконанні ними, покладених на них завдань, та інших сферах правовідносин. Використання системно-структурного методу дозволило встановити заходи щодо попередження та викорінення порушень прав правозахисників у сфері забезпечення громадянських прав, забезпечення безпеки. Системний метод використано при аналізі генези та подальшої еволюції правового регулювання захисту прав правозахисників. Аксіологічний метод використано при характеристиці практичного дотримання прав правозахисників у різних сферах правовідносин, що знайшло підтвердження в наведених у роботі прикладах рішень міжнародних договірних органів, Європейського суду з прав людини, Міжамериканського суду з прав людини, Суду ЄС, Комітету ООН з прав людини тощо; значимості принципу гендерної рівності й толерантного ставлення до правозахисників – представників вразливих категорій осіб (жінки-правозахисниці, правозахисники з числа мігрантів та корінних народів та ін.) в усіх сферах правовідносин.

3. Особистий внесок дисертанта в отриманні наукових результатів та їх новизна. Дисертаційне дослідження виконано здобувачкою самостійно, усі сформульовані в ньому положення та висновки з рекомендаціями обґрунтовані на основі особистих досліджень авторки. Для аргументації окремих положень використані праці інших науковців, на які зроблені посилання. В індивідуальних наукових працях застосовано лише авторські ідеї та розробки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першою у вітчизняній доктрині міжнародного права комплексною науковою працею, в якій здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, що полягало у з'ясуванні міжнародно-правової основи щодо статусу правозахисника, особливостей його змісту; визначені категорії осіб, що підпадають під термін «правозахисник», а також характеристиці існуючого інституційного механізму їх захисту на міжнародному універсальному і регіональному рівнях. У результаті проведеного дослідження було вироблено нові положення, спрямовані на удосконалення та розвиток

сучасної доктрини міжнародного публічного права щодо дотримання прав людини правозахисників.

Упередше:

- на підставі комплексного аналізу міжнародно-правових актів універсального і регіонального рівнів щодо регламентації статусу правозахисників встановлено, що в міжнародному праві відсутнє визначення поняття «правозахисник» та не передбачено єдиної уніфікованої процедури його визначення з метою – уникнути системи дозволів або «ліцензій»;

- визначено, що в питанні ідентифікації особи як «правозахисника» першочергове значення має саме правозахисний характер її діяльності, а не статус чи професія;

- проаналізовано практику міжнародних договірних і судових органів щодо забезпечення прав людини правозахисників (на прикладі Європейського суду з прав людини, Міжамериканського суду з прав людини, Суду ЄС, Комітету ООН з прав людини тощо). Встановлено, що означені інституції захищають права правозахисників, гарантовані міжнародним правом прав людини крізь призму особливостей їх правового статусу, виконуваної ними роботи;

- охарактеризовано досвід міжнародних неурядових міжнародних організацій (Міжнародна федерація прав людини (FIDH), Всесвітня організація проти катувань (ОМСТ) та започаткованої ними Программі «Обсерваторія із захисту правозахисників»; Amnesty International, Front Line Defenders (FLD), Міжнародна коаліція жінок-правозахисників (WHRDIC), Інститут прав людини та розвитку в Африці (IHRDA), Західноафриканська мережа правозахисників (WAHRDN), AfricanDefenders (Панафриканська мережа правозахисників), Мережа правозахисників Центральної Африки (REDHAC) та ін.) у захисті прав правозахисників. Акцентовано, що їх діяльність є невід'ємною складовою загального інституційного механізму; підкреслено їх внесок у покращення становища правозахисників та вплив на удосконалення нормативно-правової основи; моніторингу та фіксації випадків порушень прав цієї категорії осіб.

Удосконалено:

- теоретичні положення щодо обмежень прав людини. Встановлено, що окремі обмеження прав людини правозахисників ґрунтуються на положеннях антитерористичного законодавства, що нерідко є частиною системної політики держави, спрямованої на обмеження та перешкодження правомірній діяльності осіб, які займаються правозахисною практикою;

- концепцію вразливості в аспекті діяльності жінок-правозахисниць. Визначено, що хоча жінки-правозахисниці володіють усіма правами, водночас вони стикаються з додатковими ризиками, що породжуються під впливом укорінених гендерних стереотипів; та часто сприймаються не як провідники змін, а як вразливі або вікtimізовані особи.

Набули подальшого розвитку наукові положення щодо:

- значення дотримання прав людини правозахисників в умовах цифрового простору; акцентовано, що права правозахисників – свобода вираження поглядів, свобода зібрань тощо, мають бути дотримані державами й онлайн, відповідно до їхніх зобов'язань у галузі прав людини;

- статусу правозахисника у кримінальній сфері на прикладі Міжнародного кримінального суду, Спеціального трибуналу по Лівану; констатовано, що установчими і процедурно-процесуальними актами означених трибуналів (Правила процедури і доказування, регламенти, кодекси поведінки тощо) врегульовано питання що діяльності і поведінки захисників. Ці положення, як правило, застосовуються до адвокатів сторони захисту, юридичних представників потерпілих і свідків та регламентують питання професійної поведінки, етичні стандарти діяльності, їхні права та обов'язки, порядок притягнення до відповідальності тощо. Позитивною тенденцією є створення в межах МКС Асоціації адвокатів МКС, що означувало виконання давньої мети щодо представницької асоціації практикуючих юристів.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Обґрунтованість та достовірність наукових положень результів і висновків дисертації забезпечена використанням договірних, рекомендаційних, програмних актів міжнародних міжурядових організацій; звітних документів спеціалізованих міжнародних правозахисних організацій, результатів моніторингових досліджень щодо порушень та обмежень прав людини правозахисників; прецедентної практики міжнародних правозахисних органів (ЄСПЛ, Суду ЄС, договірних органів); доктринальних першоджерел та методів наукового пізнання. При обґрунтуванні теоретичних висновків дисертації здобувачка керувалася положеннями загальної теорії права, теорії та практики міжнародного і європейського права. Застосування сукупності наукових методів разом із принципами, а також сучасними науковими підходами надало змогу виконати поставлені в дисертації завдання, досягти мети дослідження і забезпечити наукову достовірність та чіткість одержаних теоретичних результатів, що в кінцевому підсумку сприяло всебічності, повноті та об'єктивності одержаних наукових висновків.

5. Наукове, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Матеріали та висновки дисертації можуть бути використані у науково-дослідній сфері, навчальній та законотворчій діяльності: у науково-дослідній сфері – для подальшого поглибленого теоретичного вивчення правового статусу правозахисників; у правотворчій сфері – для імплементації положень міжнародних договорів у національне законодавство держав з метою його вдосконалення; у правозастосовній діяльності – результати наукового дослідження можуть бути використані для вдосконалення положень щодо статусу правозахисників відповідно до міжнародно-правових стандартів; у навчально-освітньому процесі – результати роботи можуть бути використані при розробці навчально-методичних комплексів, навчальних посібників, підручників та викладанні дисциплін «Міжнародне публічне право», «Європейська система захисту прав людини», «Міжнародне право

прав людини», «Захист вразливих категорій осіб у міжнародному праві», «Навчання у сфері захисту прав людини»; в інформаційно-аналітичній сфері – для розширення знань про права людини правозахисників.

6. Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих автором. Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладені у 8 наукових працях, з яких 3 статті – у наукових фахових виданнях України, 5 тез наукових доповідей.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

публікації у фахових виданнях України:

1. Варнавська К.А. Організаційно-правовий механізм захисту правозахисників на міжнародному регіональному рівні. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Право.* 2020. № 30. С. 156-163.

2. Варнавська К.А. Правовий статус захисника у статутних і процедурно-процесуальних актах Міжнародного кримінального суду. *Юридичний вісник.* 2022. № 3. С. 203-209.

3. Варнавська К.А. Викиди діяльності правозахисників у контексті міграції: міжнародно-правовий аспект. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал».* 2023. № 3. С. 528-531.

7. Дотримання академічної добросовісності.

На підставі вивчення тексту дисертації здобувачки, наукових праць здобувачки та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано в антиплагіатній інтернет-системі Strikeplagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної добросовісності.

8. Апробація матеріалів дисертації.

Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, які містяться в дисертації, обговорювалися та були схвалені на засіданнях кафедри міжнародного і європейського права Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Ключові положення роботи доповідалися на Міжнародній науково-практичній конференції «Протидія кіберзагрозам та торгівлі людьми» (26 листопада 2019 р., м. Харків), Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 25-річчю створення Харківського національного університету внутрішніх справ (22 листоп. 2019 р., м. Харків), II Міжнародний науковій конференції «Комплексний підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність» (26 серпня 2022, м. Чернівці), XXXVII Міжнародній науково-практичній конференції «Modern ways of solving the latest problems in science», (September 20 – 23, 2022. Varna, Bulgaria), Міжнародній науково-практичній конференції «Конституційне право ЄС в аспекті Євроінтеграції України» (21 квітня 2023 року, м. Харків).

9. Оцінка структури, мови та стилю дисертації.

Дисертація написана чіткою мовою, структура дисертації відповідає алгоритму здійсненого автором дослідження. Матеріал дисертації викладено в

суворій логічній послідовності та доступний для сприйняття. Зміст, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН № 759 від 31.05.2019 р.), і вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами і доповненнями, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України № 502 від 19.05.2023 р.).

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичною значимістю дисертаційна робота К.А. Варнавської відповідає спеціальності 293 Міжнародне право.

**11. Результати обговорення та проведення презентації.
Рекомендація дисертації до захисту.**

Здобувачкою було представлено основні результати дисертаційної роботи на засіданні кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна щодо попередньої експертизи дисертації у формі презентації і наукової дискусії після її завершення. За підсумком обговорення, дисертаційне дослідження було оцінено позитивно.

Дисертаційна робота Варнавської Кароліни Андріївни виконана на високому науковому рівні та є цілісним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам чинного законодавства України.

Враховуючи високий рівень дослідження, актуальність, новизну, практичну цінність отриманих результатів та відповідність роботи спеціальності 293 Міжнародне право дисертація Варнавської К.А. «Міжнародно-правове регулювання статусу правозахисників» рекомендується до захисту в спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 Міжнародне право з галузі знань 29 Міжнародні відносини.

Головуюча,
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного і
європейського права юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Валентина ШАМРАЄВА

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу діловодства
Центру документації

